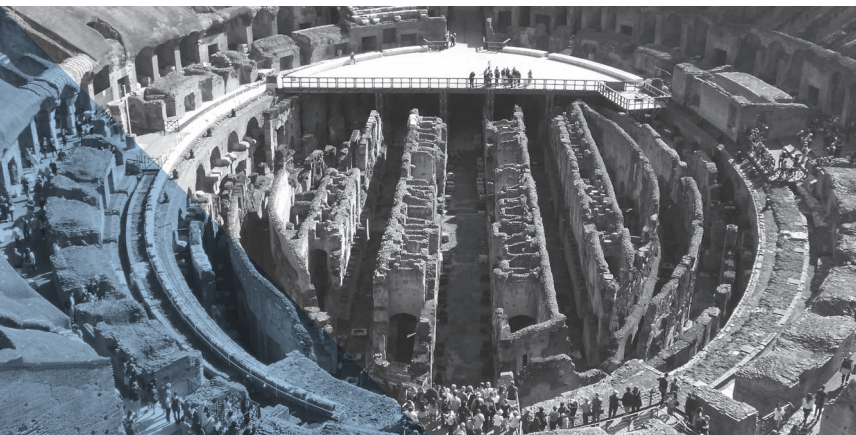

ARKÆOLOGISK FORUM

52 · 2025

INDHOLD · 52 · 2025

I fortidens fodspor* – erfaringer fra et formidlingsprojekt i landskabet Nina Helt Nielsen & Karen Rysgaard	4
Var der søslag i Colosseum? Thyge C. Bro	18
Hvornår er noget arkæologisk? Oskar Bruvik-Hansen	28
Plausibilitet i eksperimentelarkæologien Er der plads til "måske'er" i videnskaben – og hvad kan vi bruge dem til? Sofie Nielsen, Ellen Bille Løppenthin, Mikkel Thychosen & Camilla Fraas Rasmussen	38
Det herrens år 0 Louise Søndergaard & Xenia Pauli Jensen.	48
Vorbasses sociale organisering i Romersk jernalder – et anarkistisk perspektiv Jakob Bach Jensen	56
Græsset er altid grønnere på den anden side – eller? Sidsel Hammerstoft Hansen	66

---

*) Peer reviewed

I fortidens fodspor

– erfaringer fra et formidlingsprojekt i landskabet

Abstract

In the footsteps of the past – lessons from a public outreach project in the outdoors

In recent years Museum Silkeborg, the Danish Nature Agency, and Silkeborg Kommune have worked on the project: In the Footsteps of the Past, supported by the Nordea-fonden. The aim of the project is to get more people outdoors through use of the interesting stories from the past hidden in the landscape, i.e. telling the stories at the places they actually happened.

This article presents the different types of installations (audio units, interactive stations, corten steel figures, etc.) we have developed and what we learned along the way. User surveys have shown a high level of satisfaction and demonstrated great potential for such public outreach in the landscape.

Peer reviewed

Nina Helt Nielsen
& Karen Rysgaard

"Lige ved Skeldalen finder vi den mest fremragende formidling af Hærvejen, vi har fundet noget som helst sted. Ved hulvejen står et skilt med et håndsving. Når man drejer hjulet med håndkraft, begynder en fabelagtigt fortalt lydfortælling om lige det sted, vi står. Oplevelsen er komplet dragende, og på en eller anden måde bliver den endnu bedre af, at man selv skal arbejde for den ved at genere strøm til lydsiden. Motiveret drejer vi igen og igen for næste fortælling. Der er fire i alt, og konceptet hedder "I fortidens fodspor". Vi bliver en del af Hærvejens historie lige her. Vi er små og en del af noget stort" (Frie fodspor, Facebookopslag den 26/7-22).

Kan kulturhistorisk formidling i landskabet trække flere ud i naturen? Kan det gøre folk interesseret i at vide mere og besøge museerne? Hvad er erfaringerne med forskellige formidlingsinstallationer, og hvilke udfordringer kan man som museum komme til at stå overfor, hvis man forsøger sig med formidling i landskabet? I denne artikel vil vi besvare ovenstående spørgsmål, som kan være relevante for museer, der står overfor at skulle initiere et større formidlingsprojekt i det fri.

Formidlingsprojektet *I fortidens fodspor*

I 2020 fik Museum Silkeborg – sammen med Silkeborg Kommune og Naturstyrelsen – støtte til projektet *I fortidens fodspor* fra Nordea-fonden under deres fokusområde "Ud i det fri". Projektet havde til formål at få endnu flere ud i naturen gennem formidling af kulturhistorie i landskabet. Vores udgangspunkt for projektet var, at der i landskabet findes mange spændende spor efter tidligere tiders menneskelige aktiviteter samt er steder, hvor der er foregået historiske begivenheder eller gjort interessante arkæologiske fund. Ofte er kendskabet til disse ikke særlig udbredt, og alle samarbejdspartnere var overbeviste om, at der gennem formidling ville kunne tilføjes en ekstra dimension til de besøgendes oplevelse i landskabet. Vi håbede derfor også, at formidlingen ville kunne få flere til at komme ud i det fri. Den vigtigste mission for os arkæologer har dog været at give de besøgende en bedre forståelse for den historie, der har udspillet sig på det sted, de står.

Projektet *I fortidens fodspor* har bestået af særudstillingen "Silkeborg Outdoor – fra overlevelse til oplevelse" på Museum Silkeborg, guidede ture i landskabet og opsætning af permanent kulturhistorisk formidling langs fem vandrerruter i Silkeborgområdet (Nielsen & Rysgaard 2022; 2023; Rysgaard & Hougaard 2024; Rysgaard & Nielsen 2025). Artiklen vil udelukkende omhandle det sidstnævnte, som udgør den primære del af projektet.

I artiklen præsenterer vi først nogle af de overvejelser, vi har gjort os i forbindelse med formidlingen, og hvilke formidlingstiltag, vi har benyttet os af. Dernæst præsenterer vi resultaterne af vores brugerundersøgelser, og endelig kommer vi ind på nogle af de udfordringer, vi er stødt på i forbindelse med etableringen af formidlingen i landskabet.

Der er opsat formidling på fire ud af fem ruter: ved Bølling Sø, i Silkeborg

Vesterskov, langs Silkeruten og ved Alling Kloster. Formidling langs Trækstien forventes opsat i sommeren 2025.

Overordnede overvejelser

Da projektets overordnede formål var at få flere ud i det fri, omfattede vores målgrupper per automatik fysisk-inaktive og naturuvante. Dette betød bl.a., at vi sørgede for, at ruterne ikke blev for lange eller kunne afkortes, ligesom vi lagde stor vægt på god skiltning, så de besøgende kunne finde vej og vidste, hvor lang ruten var, og hvor langt, der var til de forskellige formidlingsstationer. Det gjorde også, at vi havde fokus på at opstille bænke, der gav mulighed for pauser på turen. I forbindelse med projektet *Danmarks Oldtid i Landskabet* (Rasmussen 2012) viste en brugerundersøgelse, at faciliteter såsom gode parkeringsforhold, borde-bænkesæt og evt. toiletter, kan være afgørende for, om folk besøger et sted (Hansen & Rasmussen Lindegaard 2016). Det var derfor også noget, vi havde in mente, da vi planlagde vores ruter. På trods af mangel på faciliteter ved Alling Kloster (der ligger på privat jord), valgte vi dog også at opsætte formidling her grundet fortidsmindets ret ukendte, spændende historie og dets placering i det smukke landskab.

I forbindelse med udarbejdelse af selve formidlingstiltagene overvejede vi nøje, hvem blandt de overordnede målgrupper, vi havde størst chance for at inspirere til at komme ud i naturen ved hjælp af kulturhistorisk formidling. Vi kom frem til, at det dels var børnefamilier, dels voksne med en vis interesse for historie/arkæologi. Unge mennesker er notorisk svære at få fat på, og hvis folk på ingen måde er interesseret i historie, er opgaven også meget svær. Yngre børn kan derimod ofte fanges, hvis der er et element af leg eller interaktivitet i formidlingen. I nogle familier kan det være svært at få børn med ud på tur, men vi håbede, at vi med vores formidling kunne give dem en "reason to go". Hvis børnene desuden har en god oplevelse med formidlingen gennem skole eller børnehave, er der mulighed for, at de efterfølgende vil opfordre resten af familien til at tage med ud og se det. Det var således helt essentielt, at vores formidling var sjov og interessant for børn såvel som voksne, og samtidig kunne give de besøgende ny viden. Dermed ville vi – forhåbentligt – også fange folk, der generelt var kulturhistorisk interesserede.

Vi havde desuden fokus på især at ramme følgende typer af brugere med vores formidling (jf. Falk 2009:217ff; Møller et al. 2020:17):

- *Facilitatorer*, der er sociale og bruger formidlingen til at få andre med på tur
- *Oplevelsessøgende*, der først og fremmest er på udkig efter en positiv oplevelse
- *Opladere*, hvis primære fokus er at opleve følelsen af at være i området
- *Scannere*, der er nysgerrige og læser lidt hist og her, men ikke nærstuderer alle detaljer.

Vi sørgede samtidig for, at formidlingen foregik på mange forskellige niveauer. De besøgende kan få noget ud af vores formidling, uanset om

de kun sammenligner sig selv med Tollundmanden i en quiz, eller de hører samtlige lydfortællinger på lyttestationerne. Sidstnævnte giver forholdsvis meget viden, og der er således også noget for de brugere, der betegnes *specialister*. Det er traditionelt set denne gruppe, der formidles til, fx gennem teksttunge skilte, men de udgør generelt en meget lille del af de besøgende (Møller et al. 2020:17).

Med udgangspunkt i bl.a. ovenstående overvejelser havde vi i forbindelse med udviklingen af formidlingen fokus på, at den skulle:

1. gøre de besøgende klogere på det pågældende steds historie (den skulle ikke bare være for underholdningens skyld).
2. være let tilgængelig og engagerende (dvs. korte, letlæselige tekster, der aktiverer de besøgende).
3. bidrage positivt til oplevelsen i landskabet (gerne via grin, aha-oplevelser eller spændende fortællinger).
4. designs og opsættes under hensyn til naturen (dvs. der skulle anvendes materialer og farver, der ikke stak for meget ud).

Vi ledte i projektet dermed også efter nye måder at formidle kulturhistorie på – vi skulle ikke bare opsætte traditionelle informationsskilte. Samtidig havde vi et stærkt ønske om, at de besøgende ikke skulle være afhængige af deres telefon for at opleve formidlingen. Dels kan lavt batteri på en mobiltelefon, dårlig dækning, regn, kraftigt sollys og begrænsede digitale færdigheder på mobilen hos (især ældre) besøgende være en hæmsko for, at de overhovedet tilgår formidlingen, dels var det vigtigt for os, at de besøgendes opmærksomhed blev rettet mod stedet fremfor en skærm. Det helt grundlæggende ved vores projekt har været at opsætte formidling lige præcis på de steder, hvor historien har udspillet sig, og få de besøgende til at forstå, fx hvordan gravhøjene har indgået i landskabet, eller at de små ”trappetrin”, de kan se i skovbunden, faktisk er markskel fra jernalderen. Vi vurderede, at med den type formidling, vi havde tænkt os, ville en skærm modarbejde dette og samtidig udgøre en risiko for distraktion. Selvom der selvfølgelig er potentiale i digital formidling (Møller et al. 2020), hæftede vi os også ved, at brugerundersøgelsen fra *Danmarks Oldtid i Landskabet* pegede på, at et flertal af respondenterne mente, at digital formidling ikke var vigtigt for et godt besøg (Hansen & Rasmussen Lindegaard 2016:14).

Nedenfor har vi beskrevet de forskellige formidlingsinstallationer, som vi har benyttet i projektet.

Lyttestationer

En af de bærende elementer i vores formidling er lyttestationer, hvor der kan uploades op til otte spor, som kan høres uafhængigt af hinanden (fig. 1a). De besøgende genererer strøm ved at dreje et håndtag, hvorefter lydfortællingen starter – de skal altså selv gøre noget aktivt for at høre fortællingen,

Fig. 1. Eksempler på lyttestation og forskellige typer skilte brugt i projektet. a) Lyttestation med indbygget dynamo, der generer strøm til lydfortællinger. b) Tekstskilt med flere billeder og korte tekster. Herover kopier af ravfigurer fundet i området. c) Labyrintskilt. d) Quizskilt med plads til tre "spillere". Foto: Museum Silkeborg.

hvilket mange har omtalt som et meget positivt element. Samme lyttestationer har Øhavsmuseet benyttet sig af i forbindelse med bl.a. deres *Mammut Trail* og *Vandets Veje* (Øhavsmuseet 2025a; 2025b). Fortællingerne er lavet i et let forståeligt sprog og varer generelt 1-1,5 minut. På de fleste spor fortæller arkæologer om stedets historie, men på hver lyttestation er der også mindst en dramatiseret/børnevenlig fortælling, der er indtalt af andre personer. For at gøre fortællingerne mere levende og spændende er der lagt stemningsmusik og lydeffekter ind.

På lyttestationerne er der plads til en kort introtekst, en illustration samt henvisning til, hvor de besøgende kan få mere information. Generelt forsøger vi på vores formidlingsstationer at informere om, hvor de besøgende kan få mere viden/opleve mere, fx på museer, via podcasts, på andre ruter eller ved andre arkæologiske eller historiske lokaliteter.

At indtale og redigere lydfortællinger, lave og trykke et lyttestationsskilt samt indkøbe en lyttestation har i vores projekt været mere end seks gange så dyrt som et traditionelt skilt. Hertil kommer udgifter til selve udarbejdelse

sen af det faglige indhold, som er markant større for lyttestationer. Dette har selvfølgelig også spillet ind, når vi har skullet vælge mellem den ene eller anden formidlingsform.

Informationsskilte

I forhold til lyttestationer har skilte visse fordele, fx kan de besøgende via dem hurtigt få et overblik over formidlingen, og de kan vælge enten at skimme eller nærlæse teksterne. Skilte kan også indeholde flere og større illustrationer, hvilket kan være en stor fordel i nogle sammenhænge.

Nogle af vores skilte er informationsrige og lidt i stil med traditionelle skilte, dog med forholdsvis korte, overskuelige tekster (fig. 1b). På skiltene er der altid en kort introduktionstekst, som den besøgende i princippet kan nøjes med at læse. Hvis de derefter ønsker mere information, har de mulighed for at læse en række korte tekster, der hver er tilknyttet et billede eller kort. Disse kan læses uafhængigt af hinanden. Desuden er der på skiltene altid en opfordring til, at de besøgende skal gøre noget aktivt, fx lede efter opsatte dyr i cortenstål i skoven eller søge efter en mortarsten i et stengærde.

På flere af skiltene foregår formidlingen imidlertid på en mere legende og interaktiv måde. For eksempel får de besøgende viden om, hvad der skal til for at et moselig dannes, når de skal finde vej gennem en labyrint ved at svare rigtigt på en række spørgsmål (fig. 1c).

Legeelementer

Med børnefamilierne som målgruppe var det vigtigt for os også at tænke legeelementer ind som led i formidlingen. Ud fra hensyn til økonomi, tid og naturen har vi foreløbigt primært anvendt tre forskellige typer legeelementer: quizskilt (fig. 1d), lykkehjul (fig. 2a) og vendespil. På lykkehjulene kan de besøgende bl.a. prøve deres jagtlykke i stenalderen og se, om de fx skyder et krondyr og sikrer sig både kød, skind, gevir og knogler, eller om de får anskudt en urokse, der desværre løber ud i søen og drukner. Selvom der er fokus på spil/leg, er det også muligt at blive lidt klogere på jagt i stenalderen. Det samme sker med vendespillene, hvor motiver af fx gravgaver fra bronzealderen gerne skulle give de besøgende en idé om, hvilke gravgaver den døde kunne få med sig i denne periode. På quizskiltet ved Bølling Sø kan de besøgende "dyste" om, hvem der har mest tilfælles med Tollundmanden ved at svare på, om de fx har spist grød indenfor de sidste 24 timer eller har haft indvoldsorm. I forbindelse med hvert spørgsmål er der mulighed for at læse en uddybende forklaring på, hvorfor spørgsmålet er blevet stillet, og dysten kan dermed potentielt også gøre de deltagende lidt klogere på Tollundmanden.

I forbindelse med formidling af Vesterskovens udnyttelse til forskellige tider udviklede vi desuden et legeelement bestående af fem drejelige klodser placeret oven på hinanden og med motiver af henholdsvis fødder, ben,

Fig. 2. Eksempler på installationer brugt i projektet. a) Lykkehjul. b) Visualisering af Silkeborg Slot. c) Legeelement med fem drejelige klodser. d) Figur af tørvegraver i cortenstål. Foto a-b: Museum Silkeborg. Foto c-d: Bo Nørgaard, Silkeborg Kommune.

krop og hoved af en kendt person samt et typisk landskab fra henholdsvis bronzealderen, jernalderen, 1600-tallet og 1800-tallet (fig. 2c). Personerne kan dermed samles ved at dreje de forskellige klodser rundt – eller børnene kan vælge at give Christian IV Egtvedpigens snoreskørt på og Tollundmandens hoved. For nogle er det måske bare ren leg, for andre vil kombinationen med landskabstegningen give de besøgende – børn såvel som voksne – en bedre forståelse af, at landskabet har udviklet sig og er blevet udnyttet forskelligt til forskellige tider. Det er det, der er emnet for de fortællinger, de kan høre på lyttestationen ved siden af.

Figurer, markeringer og afstøbninger

For at understøtte vores fortællinger på skilte og lyttestationer har vi flere steder i forbindelse med disse opsat forskellige figurer mv. En figur i cor-

stenstål af en tørvegraver står fx ved siden af en gammel tørvebalk for at vise, at folk oprindeligt stod dér og gravede tørv (fig. 2d). Den er samtidig med til at gøre opmærksom på de spor, tørvegravningen har skabt i landskabet, og som de fleste besøgende ellers blot går forbi. Ved formidlingsstationer omhandlende jagt i henholdsvis stenalderen og historisk tid er der opsat dyr i cortenstål, som børnene selv kan gå "på jagt" efter. En bænk i cortenstål viser, hvordan Tollundmanden lå, da han blev fundet, træstammer udlagt langs en jernaldermark tydeliggør markens grænser og størrelse og opfordrer samtidigt til balanceleg, og på et træ og en høj skiltepæl har vi markeret, hvor høj overfladen på henholdsvis tørvemosen (fig. 1c) og en hulvej oprindeligt var. På nogle skilte er der desuden påsat kopier af ravfigurer fra stenalderen (fig. 1b), et ulvepoteaftryk og en klump jernslagge, så de besøgende kan se og røre ved dem.

Visualiseringer

Når der kun er fundamenter eller lave jordvolde tilbage, kan det ofte være en udfordring at forstå, hvordan en bygning kan have stået i landskabet. Vi har derfor valgt at opsætte visualiseringer, ligesom der fx blev gjort ved Ejsbøl i forbindelse med *Danmarks Oldtid i Landskabet* (Slots- og Kulturstyrelsen 2020). De besøgende kan fx både se Silkeborg Slot anno 1550, Alling Kloster og et flaktårn fra 2. verdenskrig rejse sig i landskabet, når de kigger gennem en glasplade over mod disse anlægs fundamenter (fig. 2b).

Brugerundersøgelse

I *fortidens fodspor*-formidlingen er bl.a. blevet evalueret af forskellige grupper, som vi har talt med i forbindelse med ture på ruterne, herunder skoleelever og studerende fra friluftvejlederuddannelsen. Fra disse grupper – samt besøgende, der har henvendt sig direkte til os, efter deres tur – har vi generelt fået enorm positiv feedback samt enkelte konstruktive forslag til forbedringer, fx at det på lyttestationerne bør være muligt at se længden på de enkelte fortællinger. Det vigtigste element i evalueringen har imidlertid været en brugerundersøgelse, som indtil videre er gennemført ved Bølling Sø og Vesterskoven.

Undersøgelsen foregik på ubemandede evalueringsstationer, hvor der var en holder til "postkort" med spørgeskemaer, skriveredskaber og en "postkasse" (fig. 3). På vores ruter, hvor der normalt ikke kommer flere hundrede gæster om dagen, har det været en meget velfungerende, simpel og resourcelet måde at indsamle data på over nogle måneder. Vi har ikke haft et fast mål for antallet af besvarelser, men da vi nåede over 300 svar og begyndte at se nogle klare tendenser, valgte vi at flytte evalueringsstationerne videre til "Silkeruten". Indsamlingen af data herfra pågår stadig.

Spørgeskemaerne var opbygget med 12 overordnede ja/nej-spørgsmål på forsiden (om de besøgendes baggrund, forhåndskendskab til ruten, deres

Fig. 3. Stander med indbygget postkasse og holder til evalueringspostkort opstillet ved adgangsvej samt eksempel på postkort med spørgsmål til formidlingen. Foto: Museum Silkeborg.

vurdering af formidlingen mv.) og billeder af seks forskellige formidlingstiltag på bagsiden, hvor de besøgende kunne krydse af, om de syntes formidlingen var interessant, uinteressant, hverken-eller eller ikke havde set den. Desuden kunne de i fritekst skrive, hvad de syntes var særlig godt eller skidt.

Både ved Bølling Sø og i Vesterskoven blev evalueringsstationerne stillet op ved to startsteder til formidlingsruterne. Begge steder er der to forskellige afmærkede ruter, de besøgende kan vælge at gå, og de kommer derfor ikke nødvendigvis forbi alle formidlingsstationer.

I alt har vi fået 361 besvarelser, men ikke alle spørgsmål er besvaret på alle skemaer. Brugerundersøgelsen viser, at de besøgende generelt er glade for formidlingen. Ved alle de evaluerede formidlingstiltag er det et flertal af respondenter, der finder formidlingen interessant (fig. 4). Skilte og lyttestationer scorer højest med henholdsvis 87 % og 85 % positive svar. Dette på trods af, at der har været problemer med, at nogle af lyttestationerne ikke altid har virket (efter voldsom regn), hvilket også er bemærket i flere kommentarer. Netop skilte og lyttestationer udgør de bærende dele af formidlingen – det er dem, der for alvor giver information til de besøgende. Det er derfor yderst positivt, at de scorer så højt. Kun 4-6 % (svarende til 8-11 personer) har svaret, at formidlingen direkte er uinteressant. Disse falder i flere tilfælde sammen med respondenter, der i kommentarer har udtrykt generel utilfredshed med den opstillede formidling, da de mener, den ødelægger naturoplevelsen.

Langt hovedparten af respondenterne (73-79 %) har tilkendegivet, at

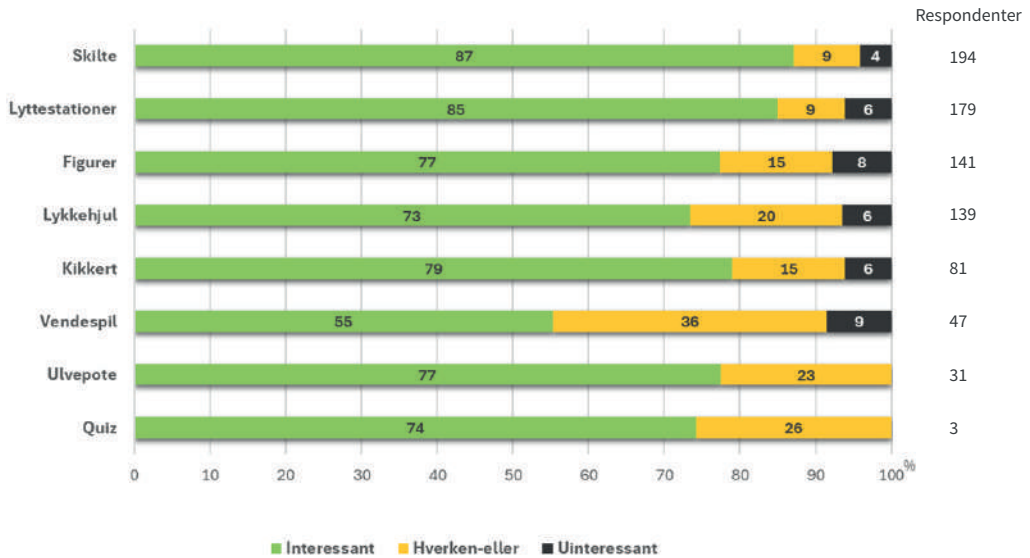

Fig. 4. Evaluering af udvalgte formidlingsinstallationer.

figurer, lykkehjul samt kikkert (ved Bølling Sø) og ulvepote og quizskilt (i Vesterskoven) er interessante. De fem installationer er alle nogle af de mere alternative formidlingstiltag, vi har forsøgt os med, og vi forventede derfor også, at der ville være nogle besøgende, for hvem denne type formidling ikke ville opfattes som relevant/interessant. At der generelt er stor tilfredshed med disse formidlingstiltag, er derfor yderst positivt.

Vendespillet har færrest positive vurderinger, da kun godt halvdelen af de besøgende mener, det er interessant. Mens fx lykkehjulene tydeligvis også bliver brugt af voksne (jf. kommentarer som "Vi havde en rigtig god tur, indtil min veninde blev hest #lykkehjul :-)"), henvender vendespillene sig nok primært til de lidt yngre børn, hvilket sandsynligvis spiller ind på vurderingen.

I figur 5 ses resultaterne af de 12 ja/nej spørgsmål. Nedenfor bliver nogle af de vigtigste resultater gennemgået. Helt overordnet viser undersøgelsen, at der er et stort potentiale i at opstille formidling i landskabet. Både Bølling Sø og Vesterskoven er områder, der i forvejen tiltrækker mange besøgende på grund af den flotte natur, hvilket nok er en vigtig årsag til, at næsten alle kunne tænke sig at gå turen igen (97 %) og vil anbefale den og formidlingen til andre (92 %). Alligevel er det hele 25 % af respondenterne, der har valgt at gå turen, fordi der bl.a. er formidling af fortiden. Blandt børnefamilierne er det hele 37 %, så formidlingen ser vitterligt ud til at kunne være en "reason to go" for nogle børnefamilier.

Vurderingen af selve formidlingen er også god. Et stort flertal svarer, at formidlingen af fortiden har bidraget positivt til deres oplevelse (81%), og at de har fået lyst til at prøve flere ruter med formidling af fortiden (83%).

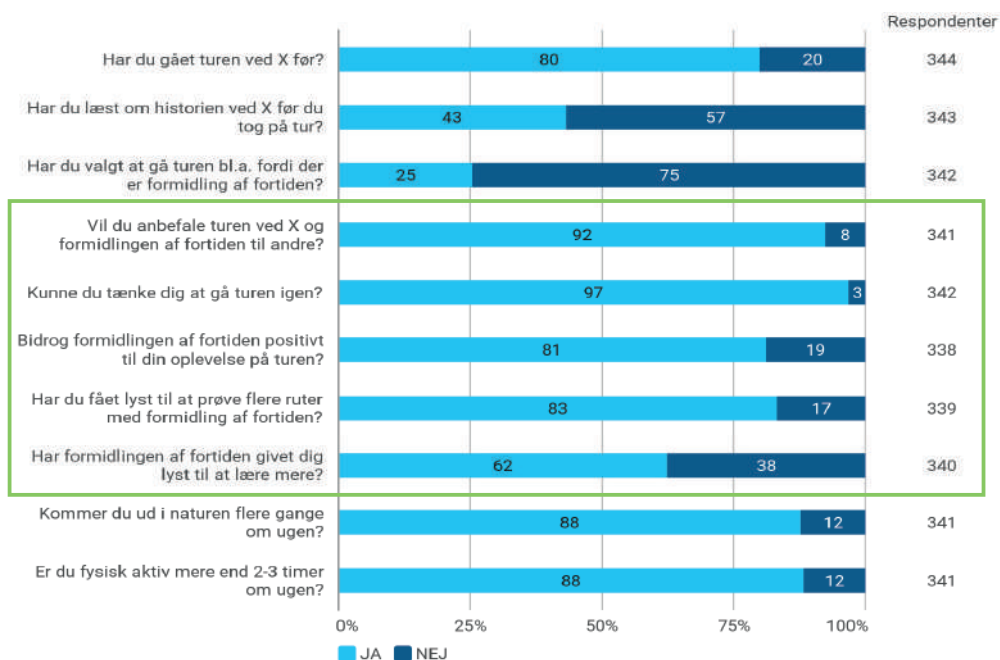

Fig. 5. Resultatet af brugerundersøgelsens overordnede spørgsmål.

Dette underbygges af de generelt meget positive kommentarer, vi har fået, såsom "Skønne historier, der beriger gåturen", "Det er godt med noget at gå efter – det motiverer", "Lyttestationerne er geniale", "Sjovt med forskellige informationer og aktiviteter", "Sjovt og spændende for alle aldre" og "Jeg har gået her mange gange. I dag fik jeg åbnet øjnene for de historiske steder." Det viser, at vi i høj grad er lykkedes med det, vi havde sat os for.

Set fra et museumsperspektiv er det desuden interessant, at knap 2/3 af respondenterne svarer, at formidlingen af fortiden har givet dem "lyst til at lære mere, fx på Museum Silkeborg". Formidlingen har dermed tilsyneladende også potentiale til at trække besøgende i landskabet ind på museerne, hvilket vi også har oplevet på Museum Silkeborg. Flere museumsgæster nævner således, at de først har været ude at se formidlingen i landskabet og derefter kommer ind på museet, herunder en nordmand, der var på pilgrimsvandring fra Tromsø til Santiago de Compostela! At det er muligt at trække besøgende til museerne via formidling i landskabet, bliver endnu mere interessant, når det tages i betragtning, at brugerundersøgelsen fra *Danmarks Oldtid i Landskabet* viste, at halvdelen af respondenterne meget sjældent besøgte museer (≤ 1 gang om året) (Hansen & Rasmussen Lindegaard 2016:12). Hvis det samme gør sig gældende for vores respondenter, ser der således ud til at være mulighed for også at få gjort nogle af de traditionelle ikke-brugere af museerne interesseret i museumsbesøg via for-

midlingen i landskabet. Det planlægger vi at undersøge i forbindelse med evalueringer af de sidste ruter i projektet.

Langt de fleste respondenter (88 %) var fysisk aktive og hyppige brugere af naturen, hvilket også var forventeligt, i og med at vores formidling er opsat på steder, der ofte benyttes af netop naturlade og aktive personer. På den baggrund er vi faktisk yderst tilfredse med, at hele 12 % fysisk inaktive og naturuvante har begivet sig ud på ruterne. Blandt de fysisk inaktive og naturuvante er der desuden en større andel, der har valgt at gå turen bl.a. på grund af, at der er formidling af fortiden nemlig 30–31 % mod 24 % af de fysisk aktive/naturvante. Dette er endnu et argument for opsætning af endnu mere kulturhistorisk formidling i landskabet i fremtiden.

Et dilemma

I forbindelse med opstilling af formidling i landskabet er det store dilemma, at vi gerne vil give de besøgende tilstrækkelig viden mv., men at det ikke må gå ud over deres oplevelse af såvel natur som fortidsminder. Som brugerundersøgelsen viser, er der generel stor tilfredshed med vores formidling, og der er kun enkelte, der har udtrykt direkte utilfredshed. Det er nok en præmis, at det ikke er muligt at gøre alle tilfredse. Vi har dog haft stor fokus på at sikre, at den opstillede formidling ikke måtte skæmme naturen eller fylde for meget, så det fortsat er muligt at få en uspolet naturoplevelse langs ruterne. Selve formidlingen er således blevet til i tæt samarbejde med Naturstyrelsen og Silkeborg Kommune, ligesom vi har fået sparring vedrørende formidlingen af specifikke fredede og ikke-fredede fortidsminder fra en repræsentant fra Slots- og Kulturstyrelsen med stor erfaring indenfor landskabsformidling. Desuden har Fredningsnævnet været involveret i forbindelse med opstilling af formidling på et udsigtspunkt ved Bølling Sø. Mange af de steder, hvor vi har opsat formidling, er fortidsminderne "usynlige" – i al fald for det utrænede øje. Formidlingen er derfor helt afgørende for, at de besøgende får øjnene op for fortidsminderne og deres værdi. Ved de få fredede fortidsminder på vores ruter, har vi været meget opmærksomme på at placere formidlingen lidt væk fra selve fortidsmindet, så det stadig er muligt at opleve dette uden "forstyrrende elementer". Det er dog en hårfin balance. Selvom vi i dette projekt bevidst har undgået at lave større indgribende formidlingstiltag fx rekonstruktioner på selve fortidsminderne, vil det givetvis være relevant i andre projekter. Det vil dog altid være noget, der skal overvejes nøje. For hvor går grænsen?

Udfordringer

I forbindelse med projekter vil der altid opstå udfordringer og bump på vejen. Nedenfor præsenterer vi nogle af vores vigtigste læringspunkter.

En af de vigtigste – men måske også indlysende – er, at ting tager tid! Da vi begyndte vores projekt, havde vi svært ved at finde eksempler på for-

midling i landskabet rundt omkring i Danmark, der anvendte alternative formidlingstiltag/legeelementer, bortset fra lyttestationer (bl.a. beskrevet i Møller et al. 2020:30) og tiltag fra *Danmarks Oldtid i Landskabet*. Vi så os derfor nødsaget til selv at udtænke og udvikle nye tiltag, og det er vores erfaring, at det tager lang tid. Desuden kræver det gode samarbejdspartnere, der kan være med til at omsætte ideer til produkt. Vi håber derfor, at vi med denne artikel har givet nogle ideer videre, der evt. kan bruges i andre projekter eller i det mindste inspirere til udvikling af nye tiltag.

En anden ting, der kan tage uventet lang tid, er at opnå diverse dispensationer til at opsætte formidling indenfor §3-områder og søbeskyttelseslinjer, i nærheden af fortidsminder, i fredede områder mv. Ikke mindst hvis Fredningsnævnet skal behandle sagen, kan det tage lang tid. Ved Bølling Sø tog det 11 måneder fra indsendelse af ansøgningen til kommunen, til vi modtog dispensation fra Fredningsnævnet.

Samarbejde med private lodsejere er et andet område, hvor der kan opstå udfordringer. I flere tilfælde måtte vi opgive at formidle helt oplagte lokaliteter, fordi lodsejer ikke ønskede, at der skulle besøgende ind på deres jord (pga. jagt, tidligere dårlige erfaringer med vandrere mv.). En af lokaliteterne var ellers del af *Danmarks Oldtid i Landskabet*, men der var kommet nye lodsejere siden da. De var end ikke klar over, at der var formidling på hjørnet af deres jord, og de ønskede ikke besøgende. De bad os endda om på det eksisterende skilt at fjerne opfordringen om at gå ind på deres grund og se hulveje. I andre tilfælde, fx ved Alling Kloster, har samarbejdet fungeret fint, hvilket har resulteret i en ny rundtur på privat jord, der går ind forbi klosteret. Samarbejdet med private kan dog være kompliceret og tager tid. Det har derfor også været en kæmpe fordel for projektet, at næsten alle de områder, hvor vi har opsat formidling, ligger på Naturstyrelsens eller Silkeborg Kommunes jord – og at Naturstyrelsen og kommunen er en del af projektet og både har repræsentanter i projektgruppen og styregruppen. Det har utvivlsomt gjort det nemmere at gennemføre projektet.

For at sikre at der kommer besøgende ud til formidlingen, er det helt afgørende, at den promoveres! I forbindelse med dette projekt har vi udarbejdet flyers, promoveringsvideoer og formidlet på hjemmesider, artikler i museets årsskrift, SoMe og nyhedsmedier. Alligevel oplever vi, at det kan være svært at få besøgende ud på mindre kendte ruter. For at skabe bevidsthed om disse ruter tilbyder vi nu guidede ture med jævne mellemrum.

Afrunding

Den lidt anderledes måde at formidle historier i landskabet på, som vi har benyttet i *fortidens fodspor*, er blevet taget godt imod blandt de besøgende, og langt de fleste vil gerne opleve lignende formidling andre steder. Formidlingen kan skabe gode oplevelser for de besøgende og gøre dem klogere på forhistorien/historien i landskabet (og dermed måske også give dem en

forståelse for, hvorfor vi skal passe på fortidsminderne). Den kan få dem ud i det fri og være aktive og i nogle tilfælde endda videre ind på museerne. Ud over at formidlingen potentielt kan give flere besøgende på museet, kan museet også tilbyde formidlingen som en udvidet oplevelse til museums-gæsterne. Hvis der er formidling om et vigtigt fund, fx Tollundmanden, eller en særlig type fortidsminder, fx gravhøje, er det således oplagt at give de besøgende mulighed for at komme ud at se fundstedet/fortidsminderne i landskabet. Synergien mellem formidlingen på museet og i landskabet kan virkelig skabe en større forståelse og højne oplevelsen. Vi kan derfor kun opfordre flere museer til at kaste sig ud i lignende projekter.

Referencer

Falk, J.H. 2009: *Identity and the Museum Visitor Experience*. Left Coast Press, Inc.

Hansen, I.W. & M. Rasmussen Lindegaard 2016: "Det virker..." Brugerundersøgelse af Danmarks Oldtid i Landskabet. *Arkæologisk Forum* 35, 9-15.

Møller, M.S., A.S. Olafsson, F.S. Jensen & M. Kanstrup 2020: *Overvejelser ved formidling i landskabet. Et inspirationskatalog om analog/digital natur- og kulturformidling*. IGN Rapport 2020. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, København.

Nielsen, N.H. & K. Rysgaard 2022: I fortidens fodspor. *Museum Silkeborg Årsskrift* 2021, 35-40.

Nielsen, N.H. & K. Rysgaard 2023: I fortidens fodspor ved Bølling Sø. *Museum Silkeborg Årsskrift* 2022, 45-48.

Rasmussen, M. 2012: Det sete afhænger af øjnene, der ser. Formidling af fortidsminder i landskabet. *Arkæologisk Forum* 27, 27-33.

Rysgaard, K. & M.G. Hougaard 2024: Historiske vandringer – vi går hele vejen! *Museum Silkeborg Årsskrift* 2023, 49-52.

Rysgaard, K. & N.H. Nielsen 2025: Året der gik. I fortidens fodspor. *Museum Silkeborg Årsskrift* 2024, 91-96.

Slots- og Kulturstyrelsen 2020: *Ejsbøl – krigsbytteoffer*. <https://slks.dk/omraader/kulturarv/arkaeologi-fortidsminder-og-diger/danmarks-oldtid-i-landskabet/oplevelstederne/ejsboel-krigsbytteoffer> (tilgået 22.10.2024)

Øhavsmuseet 2025a: *Mammut Trail*. www.ohavsmuseet.dk/mammut-trail/ (tilgået 10.04.2025)

Øhavsmuseet 2025b: *Vandets Veje*. www.ohavsmuseet.dk/vandets-veje/ (tilgået 10.04.2025)

Forfatteroplysninger:

Nina Helt Nielsen, forskningschef,
Museum Silkeborg
Forfatteren kan kontaktes på:
nhn@museumsilkeborg.dk

Karen Rysgaard, museumsinspektør,
Museum Silkeborg
Forfatteren kan kontaktes på:
kary@museumsilkeborg.dk